

КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ ПЕРЕДМОВИ ЯК ПАРАТЕКСТУ

Здійснено компаративний аналіз комунікативних функцій передмови як паратексту. Обґрунтовано, що генезис передмови тісно пов'язаний із таким явищем, як паратекст. Доводиться, що передмова – функціональний комунікативний компонент паратексту, який являє собою доповнення до завершеного літературного твору, якому властивий характер роздумів, особистих визнань та думок автора, висловлених щодо свого творіння.

Ключові слова: *паратекст, паратекстуальність, паратекстуальний компонент, комунікативні функції, автентична, алографічна, акторіальна передмова.*

Для чого пишуться передмови до книг?
А для чого до будинку прилаштовують ганок?
Адже як через ганок зручніше заходити у Будинок, так і через
Передмову легше пройти у книгу. Крім того,
ганок – це своєрідна візитна картка Будинку,
а Передмова – візитна картка Книги.

О. Юсуповський [10]

За влучним визначенням О. Юсуповського, передмова являє собою „зручний вхід” у текст. Відомий учений Ж. Женет у книзі „Паратекст. Пороги інтерпретації”, виокремлюючи роль різноманітних апаратів, що оточують текст, тобто паратекстуальних компонентів, порівнює передмову з „порогом” до твору. Далі дослідник пояснює: „для нас паратекст є тим, що дає можливість тексту стати книгою, яка подається читачу і суспільству. Отож передмова – більш ніж межа чи кордон, це „поріг” між книгою та її читачами. Ми розглядаємо її у вигляді „порогу”, чи „вестибуля” (термін Борга (Borges), або ж, вслід за Філіпом Леженом, визначаємо такий вид вступного матеріалу як границю друкованого тексту, яка в дійсності контролює все читання тексту [13, с. 175]. Згідно з концепцією вищезгаданих дослідників, ця межа завжди є транспортером коментаря, який належить автору чи якійсь іншій особі, адже при встановленні такої границі між текстом та позатекстом можна помітити, що „поріг” передмови є не лише зоною переходу, але й трансакції, що посідає привілейоване місце прагматики і стратегії, впливає на суспільство та читача, а також забезпечує краще сприйняття тексту та зрозуміліше й детальніше читання книги.

Хоча й Ж. Женет написав своє дослідження ще у 1987 році, але

його ідеї щодо розуміння передмови як одного з комунікативних актів, збігаються із судженнями Арістотеля, Цицерона та Квінтіліана. Останній зазначав: „передмова – інструкція чи концепція для читача, яка потрібна не лише для правильного читання, але й для розуміння світобачення автора та літератури” [13, с. 168]. Концепції передмови Ж. Женета як „зони трансакції” чи „місця впливу” прийнятні для нашого дослідження, оскільки передмова – це місце у творі, де автор і читач беруть участь у майже „комерційній” угоді: автор переконує читача „просуватися” текстом і готує його до того, щоб стати ідеальним читачем. Наприклад, Дж. Свіфт свій вступний матеріал до „Казки бочки” (1704 р.) назвав „ганком”. Отже, з вищесказаних метафор про передмову, на нашу думку, найбільш влучне зображення даного тексту до твору у вигляді „порогу” чи „ганку”, адже тим самим, подаючи текст у вигляді „будинку”, стає неначе „сходиною” для читача, що веде у невідомий світ літературного твору.

Паратекстуальність виступає ефективним засобом реалізації ідеальних зв'язків із такими частинами книги, як заголовок, підзаголовок, епіграф, передмова, післямова, примітки та інше, що складають низку елементів художнього тексту. Іншим вагомим конституентом такого літературного явища, як паратекст, виступає передмова – „текст пояснювального, критичного характеру, який попереджує будь-який твір, сповіщає про те, якою є дана книга за характером, жанром та значенням, а також пояснює критерії відбору матеріалу та її написання” [11, с. 112]. Отже, вищезазначені характеристики дозволяють читачу визначати передмову як місце або ж джерело особистої комунікації з автором.

Цікаве для нас спостереження щодо прагматики передмови Ж. Дерріда, який в есе „Hors livre. Prefaces” зауважує, що „діалектика передмови полягає у тому, що вона, з одного боку, представляє, подає читачу текст, який є неначе результатом минулого. Зовні текст пов'язується з планом майбутнього, де всемогутній автор володіє ним як власним творінням. Проте, з іншого боку, письменник створює даний текст як явище, що само по собі уже належить до майбутнього і саме тим, що потрібно прочитати читачу” [12, с. 87].

Літературну передмову можна розглядати як феномен художньої свідомості, тобто явище, в якому знаходиться вся сутність цієї свідомості. Як стверджує літературознавець О.Г. Лазареску, „в акті художньої творчості одночасно знаходять місце зустрічні суперечні тенденції: прагнення до збереження формально-змістових кордонів (родових, жанрових тощо) вибраної автором сфери мистецтва й таке ж наполегливе прагнення до руйнування цих меж” [4, с. 226]. Загалом літературна передмова ще сильніше загострює це протиріччя, функціонуючи споріднено з художньою свідомістю. З одного боку текст вільний від формально-змістових проблем. Адже зовсім не потрібно примусового мотиву для того, щоб використовувати передмову, тобто автор може подавати передмову до свого тексту або ж не писати її зовсім; він має змогу один і той самий твір у різних

виданнях публікувати з передмовою чи без неї. Отже, завдяки цій властивості, передмова відрізняється від інших паратекстуальних елементів, як-от епіграф, заголовок, примітки, яким властивий більш тісний комунікативний зв'язок із текстом. А от що стосується передмови, то тут відбувається усе навпаки або ж, як зазначає О.Г. Лазареску, „відрив від тексту” – умова, що збільшує її синергійні можливості, тобто можливості нових зв'язків з іншими явищами та текстами” [4, с. 118]. Д.С. Ліхачов вказав на те, що передмова В.Г. Белінського до своєї першої літературної спроби – драми „Дмитро Калінін” передвіщає філософське спрямування першої статті [6, с. 15].

З іншої боку, передмова прагне зберегти зв'язок із текстом, виступаючи як „попередження”, „роз'яснення” даної книги. Характер цих „роз'яснень” багато в чому визначає побудову самого твору, його жанрові характеристики, весь його неповторний образ.

Значущість передмови до художнього твору в літературі була усвідомлена ще древніми авторами, які використовували передмову як важливий ресурс у встановленні контактів зі своїми читачами. Спільна дидактична спрямованість цих передмов не виключала різноманітності їхнього змісту, а типова форма, яка визначається дидактичними задачами (роздуми про користь книг, про значення читання, інтерпретація запропонованого твору) також не ставала бар'єром для розмаїтості жанрових і стилістичних втілень даніх передмов [3, с. 16].

Сучасне літературознавство виокремлює її як „регулярний фактор”, „вічну форму”, „вираження різного роду відносин щодо твору чи книги”, „вона незмінно супроводжує літературу, беручи свій початок ще з давніх-давен і до наших днів” [8, с. 129]. Хоча „довший час в літературознавстві передмова займала незначне місце. Останнім часом літературознавці й історики культури прийшли до єдиного консенсусу, що звернення до передмов допомагає вивченню літератури, суспільного життя і культури в цілому, тому що передмови у досить стиснутому вигляді сконденсували у собі різні характерні риси суспільства... і способів його існування у світі” [9, с. 101].

Так історично склалося, що відповідно змінилося й положення передмови по відношенню до самого твору: з відносно самостійного утворення, що супроводжувало основний текст, передмова стає художньо значущою, тобто комунікативно функціональною одиницею, що творить зміст, тобто переходить у ранг особливого типу художнього слова, в якому інтерпретація, прямий коментар виявляється неактуальним чи вуалює з установками та задумами даного твору.

Підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що розгляданий феномен літературної передмови є далеко не приватною проблемою літературознавства – конкретного автора, епохи напряму тощо. В еволюції передмов, у їх перегуках, відторгненнях, інших взаємних відношеннях проглядають не лише локальні, але й глобальні закономірності розвитку літератури, що також пов'язані з проблемою взаємодії європейської та вітчизняної літератур. Довга історія, безліч

форм існування, розгалужена типологія передмов як власне літературного явища (авторські/редакторські; стаціонарні/написані до конкретного видання; грайливі/критико-публіцистичні та й таке інше) порушують глибоко методологічну та комунікативну проблематику: як читати твір, які додаткові задуми задає передмова, де її „поріг” обов’язковості для досягнення смислів тексту? Вибір автором передмови як типу художнього слова визначає його естетичну орієнтацію, а отже, і способи її взаємовідношень зі всіма суб’єктами художнього світу. А принципово метасталий стан передмови, „обов’язкова необов’язковість”, цілковита залежність від волі автора ставлять її на рівні з найзагадковішими літературними явищами – істинними феноменами художньої свідомості.

Звертаючи увагу на передмову як комунікативний елемент паратексту, слід зазначити, що найуживанішою формою для неї є дискурс, з його характерними розповідними рисами, що контрастують із наративним чи драматичним видом тексту. Передмова може подаватись як у прозовій, так і віршованій формі, зрідка – у вигляді драматичного діалогу, короткої п’єси тощо. Мова та стиль передмови яскраві, такі, що запам’ятовуються й залишають у пам’яті читача відчуття бесіди з людиною, що знає літературу, яка не нав’язує свою думку, а просто ділиться своїми враженнями від прочитаних книг, загострює увагу на своїх відкриттях і знахідках у світі літератури. Ведучи мову про локацію передмови, зазначимо, що найчастіше її розміщують перед основним текстом, іноді зустрічаються передмови до розділів або між ними, символізуючи тим самим центр твору тощо. Варто звернути увагу й на те, що як передмова, так і післямова пишуться після основного тексту, з яким вони пов’язані. Проте вступна комунікативна функція передмови спрямована саме на читача, який читатиме книгу.

Важливо підкреслити, що адресатом передмови завжди є читач тексту, адже він зазвичай стикається з авторським голосом спочатку в передмові саме через її „фізичне” розташування в книзі. Письменник, передбачаючи, що передмова буде прочитана або принаймні переглянута читачем, має на меті зробити її найнадійнішим доступним „керівництвом” до головного тексту. Хоча її роль у конструкції аудиторії часто умовна, передмова надає простір для розмірковувань. Оскільки передмова передує твору, то вона дозволяє авторам апелювати до їх читачів у більш особистісному тоні, ніж у решті тексту. Лише у передмові митець може сформулювати аудиторію потрібних йому читачів, забезпечуючи належним чином розуміння, інтерпретацію, а також використання тексту у вигляді навчально-підготовлюючого матеріалу до книги, що подається. Згідно із твердженнями О.Б. Рогози, „водночас свідомо чи ні автор покладає надію на передмову, а саме надію привернути увагу „свого” читача, подати знак, що книга написана для нього. Таким „своїм”, „заповітним” читачем не обов’язково є спеціаліст у даній галузі, якому в силу професійних потреб необхідно стежити за літературою, що видається

(дану категорію можна назвати читачами-споживачами, користувачами). Це не завжди буде читач, якому сподобається книга, що займатиме місце „корисної”, „цікавої”, „забавної” (таких читачів можна віднести до „видовищного” виду – їм зазвичай потрібна нова картина, заставка на захоплюючу тему, що оволодіває їхньою увагою лише на короткий проміжок часу, тобто до появи наступної експозиції). „Своїм” є той, хто ще навіть не траплявся, проте реальний для автора читач – сьогоденній чи майбутній – який незримо був присутнім при написанні книги, дискутував з автором, підбадьорював його, наполягати на щирості та правдивості його твору [7, с. 183].

Отже, якраз такого читача-співрозмовника змальовує собі майже кожен автор, тому що врешті лише для нього він пише книгу (а не для безликої „наукової громадськості”), він боїться відштовхнути його недоброчесним текстом передмови, поспішними висновками тощо. Крім читачів-співрозмовників, читачів-споживачів побутують й ті, кому запропонованим підхід, спосіб викладу і, нарешті, сама особистість автора – чужі через те, що йому необхідні зовсім інші книги та протилежні авторські позиції. Завдання передмови – попередити цих читачів, уберігши від марної трати часу, сил й уваги.

Передмова виступає прямим зверненням письменника до кола читачів. У передмові автор локалізується перед основним текстом твору, звертаючись до читача уже за межами наративної структури. Автор передмови апелює до когорти читачів, а не до індивідуального читача. Іноді пряма адресація призначена не для всіх читачів тексту, а лиш до тих, хто читатиме саме це видання твору. Авторські зауваження, зроблені Ч. Діккенсом у його різних передмовах до „Записок Піквікського клубу”, наприклад, матимуть сенс лише тоді, коли читач обізнаний з іншою половиною історії. Існує також широкий спектр можливих звернень до аудиторії, починаючи від простого присвячення „До мого батька”, „До того, хто буде читати” аж до „Дорогі читачі” тощо. Часто різниця між листами, що посвячуються, і передмовами полягає тільки у зміні адресата. До того ж, деякі автори вказують адресата до передмови з метою „набуття” більш особистого тону з ним або ж із ширшою аудиторією. Наприклад, Джордж Бернард Шоу в п’єсі „Людина і Надлюдина” своє послання присвячує відомій людині, передмова адресована Артуру Бенгему Уоклі й містить згадки різних бесід між Шоу та Уоклі. Все ж роль Уоклі у вступному тексті переважно риторична; його ім’я забезпечує Шоу певну приховану ціль, як-от наприклад причини запізненого написання третього акту п’єси „Дон Жуан у пеклі”.

Зважаючи на той факт, що передмова є функціональним комунікативним елементом тексту, а паратексту зокрема, Л.І. Ліпська зауважує: „не усі передмови „роблять одну й ту саму справу – іншими словами функції передмови відрізняються залежно від типу передмови” [5, с. 33]. Загалом дослідниця наголошує, що дуже часто одна передмова успішно й одночасно виконує кілька завдань. Але все ж таки яка основна її прагматика? Спробуємо дати відповідь на це досить

непросте запитання. Будь-хто може погодитися з нами у тому, що не усі передмови „виконують” одну і ту ж саму функцію, інакше кажучи, їхня прагматичність відрізняється залежно від типології даного текстового матеріалу. Зазвичай ці комунікативні та функціональні види детермінують за місцем, часом і природою відправника.

Загалом час, місце відправника передмови тяжіють до простого і зрозумілого визначення, хоча прагматичність передмов є часто справою інтерпретації, ось чому більшість функцій можуть поступово переходити з одного виду в інший.

Отже, можемо зробити висновок, що фундаментально-функціональні типи передмов базуються на таких чинниках:

- тип відправника – автор, герой, третя особа тощо;
- локація та часове визначення (оригінальна, запізнена та затримана), тобто коли була написана чи вийшла з друку передмова до твору (одночасно з основним текстом чи пізніше)

Незаперечний той факт, що передмова – це місце особистого дискурсу між автором та читачем, „момент прямого звернення”, інший підвид певного зобов’язання та таке інше. Саме в ній письменник може сказати про те, що слід чекати аудиторії від даного твору, „тренує” у читача правильне прочитання книги, а також надає „інструкцію” до її читання.

Перед авторами передмов постає два завдання, одне з яких мінімальне і мета його – прочитання книги взагалі, а інше – максимальне, роль якого – це щоб твір був прочитаний вірно. Таким чином, вимальовуються дві характерні групи функцій, одна з яких тяжіє до питання „чому?”, а інша до „як саме?”. Щодо запитання „чому?”, то дана прагматичність досить зрозуміла, бо пояснює, чому автор написав дану передмову і розташував її перед основним текстом. Особлива увага приділяється функціональному виду „як саме?”, що виконує такі функції:

- походження – оригінальна передмова за допомогою даної функції інформує читача про походження твору, обставини, за яких текст був написаний, та етапи його створення. Так, Леонов передмову до роману „Піраміда” написав 21 травня 1994 р., тобто коли твір уже три місяці знаходився у друці. За два дні до підписання твору до друку (24 травня 1994 р), коли була готова й перевірена коректура, автор подав дану передмову. Вона була своєрідним підсумковим резюме Леонова, визначення основного змісту роману після його завершення;

- коментування заголовка – пояснює чому і за яких обставин автор саме так назвав твір, або ж інформує про незвичну та нетипову назву;

- функція планування, що подає „план” (або „ключ”) за яким потрібно читати даний твір. Такий функціональний тип передмови М. Якуніва до „Огні горять”;

- виклад основного змісту – це найважливіша комунікативна функція оригінальної передмови, яка забезпечує авторську інтерпретацію тексту чи змісту книги. Передмови, що продовжують

свою традиційну функціональність, можуть визначатись як критико-публіцистичні. Основне їх призначення – коментування твору, роз'яснення його змісту, акцентування на очевидній присутності автора, який мотивує свої художні прийоми та відстоює власну життєву й творчу позицію. Автономність цих передмов по відношенню до самого твору визначається їхньою свободою від зв'язку з його фабулою чи сюжетом. Зокрема, така змістовна передмова Мопассана до роману „П'єр і Жан” про суть цього твору;

- вибачення за різноманітні обставини, що стосується самої книги. Інколи негативне ставлення читачів до твору спонукає автора переробляти його і про свою роботу розповісти в передмові. Прикладом може бути передмова І. Тургенєва до окремого видання його роману „Дим” (1868 р.);

- недоліки, упущення, поправки. І. Франко у другому виданні повісті „Захар Беркут”, окрім основної передмови, подав ще таку замітку: „Випускаючи в світ „Захара Беркута” другим виданням двадцять літ по виході першого видання, я обмежуюсь на виправленню языка відповідно до того поступу, який зробила наша літературна мова протягом сих двадцятьох літ. Криворівня, 1 серпня 1902”;

- пояснення та супровід. Сюди відносять передмови, які намагаються конвертувати читача, відображаючи позицію автора з подальшим поясненням. Ці тексти використовують увесь потенціал вступної форми: вони ангажують читачів, супроводжуючи не лише їх читання тексту в певному авторському руслі, але також намагаючись змінити їхнє розуміння літератури взагалі. Як наприклад, відомі передмови В. Вордсворта, Г. Джеймса, Б. Шоу, де ми найвиразніше „чуємо” голос самого автора;

- визначення літературного кредо. Особливу зацікавленість викликають ті авторські передмови, де письменник викладає своє літературне кредо, літературну концепцію, яку він відстоює. Більшість передмов даного виду, як-от передмови Бомарше, В. Гюго (до „Кромвеля”), ввійшли в історію літератури як маніфести відповідних літературних напрямків;

- приваблення читачів, створюючи потрібні аудиторії для їх читання, на дедалі більш конкурентоспроможному літературному ринку, що певною мірою є „риторичною” функцією. Іншими словами, автори риторично конструюють передмови, щоб продавати свої книги потенційним клієнтів. Наприклад, Г. Філдінг використовує передмову до „Тома Джонса”, щоб подати рекламу власного роману, не для того щоб утвердити себе як автора, але з метою дозволити читачам оцінити, чи книга написана саме для них, і заохотити, щоб читачі стали тією аудиторією, якої потребує книга;

- подяки. Для більшості письменників ХХ століття, крім авторів академічних і навчальних книг, передмова стала сторінкою висловлення вдячності особам, які матеріально чи морально підтримали їх, а також колегам, які допомагали з'ясувати основні положення пропонованої праці. Наприклад, така передмова

П. Якубовича „Я співаю для тих, чиї душі юні, хто вболівав за себе, за брата”;

- „громовідвідна” функція. „Передмову можна назвати громовідводом”, – уважав німецький учений Г.К. Ліхтенберг. І справді, у передмові автор зазвичай намагається заздалегідь виправдатися, пояснити чому він вибрав саме таку тему і кут її розуміння, ці, а не інші методи дослідження та способи викладу. Автор добре знає недоліки й слабкі місця своєї роботи, через це й прагне першим назвати хоча б деякі (правда, найчастіше не найголовніші) з них, обеззброївши тим самим своїх майбутніх критиків та недоброзичливців. Адже у таких передмовах наголошується, що дослідження має „попереджувальний характер” та „необхідні подальші, більш поглиблені розробки” і таке інше.

Г. Вотс у його дослідженні „The politics of prefaces” [14, с. 135-137]. зазначає, що первинна комунікативна функція передмови полягає у встановленні авторського етосу. Дана прагматика – універсальна до передмов і забезпечується різноманітністю їхніх видів. Інша функція створює чи формує аудиторію або „конструкцію аудиторії”, що досягається через пряму адресацію до читачів, поділ аудиторій та інших риторичних стратегій. Третя функція – педагогічна, дозволяючи авторові забезпечити інструкції для читача, що пояснює мету, ідею, значення тексту та спосіб його читання. Нарешті, багато передмов включають професійну і соціальну критику, дозволяючи авторові використовувати передмову як форум для обговорення різноманітних проблем. Наприклад, передмови до освітніх текстів часто включають обговорення того, що таке добра освіта і хто повинен здобути освіту. Книги про архітектуру часто містять відомості про те, які стилі архітектури краще використовувати.

Основний недолік передмови полягає в тому, що вона створює невірноважену і навіть хистку комунікативну ситуацію: її автор пропонує читачу прогнозуючий коментар до зовсім незнайомого тексту. Логіка цієї ситуації дає автору певний імпульс і знання, що у подальшому він пропонуватиме післямову, розповідаючи про даний твір, з яким проінформовані дві сторони: „зараз ви уже достатньо знаєте те, що я хочу з вами обговорити”.

Отже, передмова – функціональний елемент паратексту, що являє собою доповнення до завершеного літературного твору, якому властивий характер роздумів, особистих визнань та думок автора, висловлених щодо свого творіння.

Передусім передмова є прагматичним комунікативним елементом паратексту, який водночас застерігає та попереджує читача. Як зауважує Ж. Женет: „тут, як і будь-де інде, унція попередження варта фунта зцілення чи ректифікації, тому що автору передмови краще трохи зачекати, щоб потім реабілітуватися, занотовуючи позитивні чи негативні реакції громадськості та критиків” [13, с. 196].

Слід зазначити, що повторне видання зазвичай адресується новим читачам і в такому випадку автор додає передмову, яка є „запізнілою” у

часі, проте „оригінальною” для нових читачів. Шарль Нодьє з властивою йому іронією, в передньому слові до другого видання повісті „Адель” зазначає, що передрук є новим виявом доброї волі й це справа читача – брати до уваги це видання як первинне чи ні. У даному випадку ніколи не пізно проінформувати нову публіку, тому що запізнiла передмова – це місце, де автор має можливість висловити власні „після-думки”. Так само і Л. Толстой у 1890 р. додає передмову до „Крейцерової сонати”, яка слугує типовим прикладом створення „відсутнього твердження”, що несе у собі конкретний зміст. Власне, коли його запитали, з якою метою він це зробив, Толстой відповів: „я пропоную чітко пояснити прості терміни з повісті, яку я написав під назвою „Крейцера соната”, я спробую коротко висловитися про субстанцію того, про що йде мова у творі, та додати висновки, які, на мій погляд, можна зробити з усієї розповіді”. Таким чином, запізнiла компенсація за прогалини чи скорочення в оригінальній передмові у наступному виданні набуває форми відповіді на першочергову реакцію суспільства та критиків. Це й буде основна комунікативна функція запізнiлої передмови.

Отже, перша провідна функція – привернення уваги до авторських поправок, типографічних чи інших корекцій, зроблених у новому виданні. Як відомо, у класичний період видавці оригінального видання дуже часто припускались помилок. Друге видання (чи навіть пізніше) ставало певною можливістю для типографічної „очистки”, що було, так би мовити, „бенефісом” для автора. У квітні 1823 р. у передмові до історичного роману В. Гюго „Ган Ісландець”, написаної анонімним автором, вказувалися видавничі типографічні помилки.

Перейдемо до визначення наступної прагматики запізнiлої передмови – відповідь критикам, що й було основним завданням передмови до п’єс у класичний період літератури. Наприклад, Жан-Батіст Мольєр зауважував: „Я не виступаю проти критиків, які вільні говорити те, що вони вважають за потрібне, але я хочу внести деякі застереження щодо хибних думок”. Схоже зустрічаємо і в таких передмовах, як П. Корнеля до п’єси „Сід”, Ж-Б. Мольєра до комедії „Школа дружин”, П. Бомарше до драми „Весілля Фігаро”, Г. Флобера до „Мадам Боварі”, О. Бальзака до „Батько Горіо”.

Затримані, до-посмертні чи заповітні передмови, як і запізнiлі, можуть виконувати функцію компенсації за здійснені недоліки у попередній передмові або її відсутність у первинному виданні. У даному випадку маємо на увазі ті передмови, які не видавалися протягом тривалого часу або ж через смерть автора твору, внаслідок чого такі затримані передмови стають фінальними.

У 1890 р. Жозеф Ернест Ренан все ж таки вирішив надрукувати книгу „Майбутнє науки”, яку він написав ще у 1849 р., але залишив у шухляді через те, що вона була невідшліфована та величезна за обсягом. Отже, ця передмова одночасно стала як оригінальною, так і затриманою. Після десятків років автор ще раз перечитав твір і вніс певні корективи, про що повідомив читача у згаданій передмові.

В основному функціональність алогографічної передмови (передне слово, що написано третьою особою) збігається з прагматикою оригінальної авторіальної передмови (заохочувати й супроводжувати читання твору) і з функціями, що виконуються в межах компетенції алогографічного автора передмови.

Отже, як зазначає автор низки передмов Р. Барт: „я схиляюсь до думки про те, що роль автора передмови полягає у висловленні того, що автор самого твору чи книги не в змозі сказати самостійно через почуття пристойності, скромності, ввічливості тощо” [1, с. 427].

Усі ці розмірковування наводять на думку, що автор твору може подати огляд чи підсумок тексту, але не здатен зобразити його з боку. Ось чому, людина, яка написала передмову, виступає у ролі „другого голосу” автора, що з боку споглядає та передає вже не лише авторські погляди, а й думки зовсім іншої особи, що становить зацікавленість для майбутнього читача”.

А от щодо акторіальної передмови, то даний тип переднього слова зазвичай подається героєм-наратором, унаслідок чого цей герой одночасно виступає в ролі наратора й автора. Отже, в нашому випадку людина, що написала передмову, має можливість висловитися, в більшій чи меншій мірі ототожнюючи себе з автором („ось що я написав”) і з героєм („ось що я пережив”). До прикладу, герой і автор Гулівер протестує проти скорочень та доповнень, зроблених кузенком, і у кінці вибачається за публікацію твору тощо.

Отже, здійснений нами аналіз спонукає до таких висновків. Генезис передмови, на наш погляд, тісно пов'язаний із таким явищем, як паратекст. Передмови, крім своєї основної паратекстуальної функції – виклад основного змісту, суті того, що відбувається у творі, переказ сюжету з погляду автора, моральне резюме, звернення до присутніх, посвята впливовим або відомим людям, – надали свій простір естетичній проблематиці, що є досить актуальною у літературних передмовах усіх епох. Попереджуючи основну подію, естетична проблематика виховувала нового читача, спроможного до опосередкованих форм сприйняття дійсності, здатного поєднувати у своєму баченні різноманітні просторово-часові реалії, виокремлювати найважливіше для свого часу й цінне із загальнолюдської точки зору.

1. *Барт Ролан*. Избранные работы. Семиотика. Поэтика. – М.: Прогресс, 1989. – 616 с.
2. *Гнатюк Н.Г.* Композиционно-смысловая структура авторских предисловий в английской научной литературе XVI-XX веков: дис. канд. филол. наук: 10.02.04; Киев. гос. пед. ин-т. иностр. яз. – К., 1991. – 189 с.
3. *Демин А.С.* Древнерусские рукописные нижние предисловия XI-XII вв. (на пути к масовому адресату) / Тематика и стилистика предисловий и полесловий. Русская старопечатная литература XVI- перв. четв. XVII в. – М. 1981. – С.14-16.

4. *Лазареску О.Г.* Литературное предисловие: вопросы истории и поэтики: (На материале рус. лит. XVIII–XIX вв.) / Моск. пед. гос. ун-т. – Петрозаводск: Ред.-изд. отд. Карел. науч. центра РАН), 2007. – 380 с.
5. *Липская Л.И.* Предваряющий дискурс: функции предисловия в современном романе. – Тюмень: Изд-во ТюмГУ, 2002. – С.23-45.
6. *Лихачев Д.С.* Поэтика древнерусской литературы. – 3-е изд. – М.: Наука, 1979. – 352 с.
7. *Рогоза О.Б.* Роль передмови в організації французького епістолярного роману. – К.: Вид центр КНЛУ, 2006. – 240 с.
8. *Сазонова Л.И.* Украинские старопечатные предисловия конца XVI-перв. пол. XVII в. (борьба за национальное единство) / Тематика и стилистика предисловий и послесловий. – М., 1981. – С. 129-167.
9. *Софронова Л.А.* Польские старопечатные предисловия XVI-XVII вв. (литературные и филологические функции) / Тематика и стилистика предисловий и послесловий. – М., 1981. – С. 100-101.
10. *Юсуповський А.* Для чего пишутся предисловия к книгам? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://kagarlitsky.narod.ru/restoration.html>
11. *Alasdir G.* The book of Prefaces, New York: Bloomsbury, 2000. – 186 p.
12. *Derrida J.* Dissemination / Translated by Barbara Johnson / University of Chicago Press, 1990. – 324 p.
13. *Genette G.* Paratext. Thresholds of interpretation. – Cambridge University Press, 1997. – 427 p.
14. *Watts R.* Politics of Prefaces. – Yale University Press, 1998. – 159 p.

Summary

The article is devoted to the comparative analysis of communicative functions of preface as paratext. In research grounded that genesis of preface, in our view, closely connected with such phenomenon as paratext. In fact prefaces, except for the main paratextual and communicative functions – to lay out basic maintenance, essence, that takes place in work, translation of subject from point of the author, moral resume, address to public, praise and dedication to the well-known people, and give the space to aesthetically important problematic which is actual enough in the literary prefaces of all epochs. Warning a basic event, aesthetic problematic educated a new reader, apt at the mediated forms perception of reality, able to combine various space-temporal realities in the vision, to select major for the time and valuable from the common to all mankind point of view. In this article, it was investigated, that a preface is a functional communicative component of paratext, which shows by itself the adding to the complete literary work, to which peculiar character of reflections, personal confessions and opinions of author, which he expresses in relation to the creation.

Key words: paratext, paratextuality, paratextual component, communicative functions, authentic, allographic, actorial preface.